

Про норму циклічних підгруп непростих порядків у неперіодичних групах

Лукашова Т.Д., Друшляк М.Г.

Вивчаються неперіодичні групи, що мають недедекіндову норму циклічних підгруп непростих порядків. Встановлено, що такі групи є майже дедекіндовими і збігаються з вказаною нормою.

Non-periodic groups, which norm of cyclic subgroups of non-prime order is non-Dedekind, are studied. Such groups are almost Dedekind and coincide with given norm.

У сучасній теорії груп важливе місце займають результати, пов'язані з вивченням груп залежно від властивостей різних систем їх підгруп. До цього напрямку відносяться також дослідження, в яких обмеження накладаються не власне на підгрупи, а на відповідні норми. Σ -нормою прийнято називати максимальну підгрупу, що нормалізує кожну підгрупу системи $\Sigma \neq \emptyset$ всіх підгруп групи G з певною теоретико-груповою властивістю.

Поштовхом до розв'язування цієї проблеми стала низка досліджень щодо вивчення будови груп, які збігаються зі своїми Σ -нормами для заданої системи підгруп Σ , тобто груп, в яких кожна підгрупа системи Σ є інваріантною.

Уперше ситуацію, коли Σ -норма є власною підгрупою групи, було розглянуто Р.Бером [1] для системи Σ , що складалася з усіх підгруп даної групи. Ці дослідження було продовжено у роботах [2 - 12] для різних систем підгруп Σ та при різних обмеженнях, що накладалися на відповідні Σ -норми.

Авторами продовжується вивчення властивостей груп за заданими властивостями їх Σ -норм і розглядаються неперіодичні групи, в яких норма циклічних підгруп непростих порядків є недедекіндовою.

Нормою циклічних підгруп непростих порядків групи G будемо називати перетин нормалізаторів усіх циклічних підгруп групи G , що мають складений або нескінченний порядок, та позначатимемо її $N_G(C_{\bar{p}})$.

Зрозуміло, що в неперіодичній групі G , яка збігається зі своєю нормою $N_G(C_{\bar{p}})$, інваріантними є всі циклічні підгрупи складеного чи нескінченного порядку. Такі групи за умови їх недедекіндовості вивчалися в [13] і були названі майже дедекіндовими групами. Будову неперіодичних майже дедекіндових груп описує наступне твердження.

Твердження 1. ([13]) *Неперіодична група G є майже дедекіндовою тоді і тільки тоді, коли $G = C\lambda\langle b \rangle$, де C - неперіодична абелева група, $|b| = 2$, $b^{-1}cb = c^{-1}$ для будь-якого елемента $c \in C$.*

Безпосередньо з твердження 1 випливає, що в довільній неперіодичній групі без інволюцій норма $N_G(C_{\bar{p}})$ абелева.

Оскільки норма $N_G(C_{\bar{p}})$ неперіодичної групи нормалізує кожну нескінченну циклічну підгрупу групи G , то $N_G(C_{\bar{p}}) \subseteq N_G(C_{\infty})$, де $N_G(C_{\infty})$ - норма нескінченних циклічних підгруп групи (див. [9]). Окрім того, в групах без скруту $N_G(C_{\bar{p}}) = N_G(C_{\infty})$, тому, враховуючи результати роботи [9], встановлені для норми $N_G(C_{\infty})$, мають місце твердження.

Теорема 1. Якщо G - група без скруту, то її норма $N_G(C_{\bar{p}})$ є центральною підгрупою і збігається з нормою $N_G(C_{\infty})$.

Доведення. Нехай G - група без скруту, тоді вона не містить циклічних підгруп складеного порядку, а значить $N_G(C_{\bar{p}}) = N_G(C_{\infty})$. За теоремою 1 [9] $N_G(C_{\infty}) = Z(G)$. Отже, й $N_G(C_{\bar{p}}) = Z(G)$. Теорему доведено.

Наслідок 1. Довільна група G без скруту, що є скінченним розширенням норми $N_G(C_{\bar{p}})$, абелева.

Доведення. Нехай $[G : N_G(C_{\bar{p}})] < \infty$. Тоді $N_G(C_{\bar{p}}) = Z(G)$, $[G : Z(G)] < \infty$ і за лемою Шура $|G'| < \infty$. Оскільки G - група без скруту, це можливо лише за умови $G' = E$. Отже, група G абелева.

Перейдемо до вивчення мішаних неперіодичних груп. Наступні приклади підтверджують, що норма $N_G(C_{\bar{p}})$, яка є власною підгрупою мішаної неперіодичної групи G , може як співпадати з нормою $N_G(C_{\infty})$, так і бути відмінною від неї.

Приклад 1. $G = (\langle a \rangle \times \langle b \rangle) \lambda \langle c \rangle$, $|a| = |b| = \infty$, $|c| = 3$, $c^{-1}ac = b$, $c^{-1}bc = a^{-1}b^{-1}$.

У цій групі і $N_G(C_{\bar{p}}) = N_G(C_{\infty}) = \langle a \rangle \times \langle b \rangle$ і $N_G(C_{\bar{p}})$ породжується всіма елементами нескінченного порядку групи.

Приклад 2. $G = (\langle a \rangle \times \langle b \rangle) \lambda \langle c \rangle$, $|a| = |b| = \infty$, $|c| = 6$, $c^{-1}ac = ab$, $c^{-1}bc = a^{-1}$.

У цьому випадку $N_G(C_{\infty}) = (\langle a \rangle \times \langle b \rangle) \lambda \langle c^3 \rangle$, а $N_G(C_{\bar{p}}) = Z(G) = E$. Отже, $N_G(C_{\bar{p}}) \neq N_G(C_{\infty})$.

Лема 1. Якщо центр $Z(G)$ неперіодичної групи G містить елементи нескінченного порядку, то норма $N_G(C_{\bar{p}})$ абелева і збігається з центром $Z(G)$.

Доведення. Нехай у центрі $Z(G)$ групи міститься елемент нескінченного порядку. Тоді за лемою 2 роботи [9] норма $N_G(C_{\infty})$ нескінченних циклічних підгруп групи G абелева і збігається з центром групи. Враховуючи включення $N_G(C_{\infty}) \supseteq N_G(C_{\bar{p}})$, одержимо, що $N_G(C_{\bar{p}}) = Z(G)$. Лему доведено.

Наслідок 2. Будь-яка неперіодична група G , що є скінченним розширенням центра $Z(G)$, має абелеву норму $N_G(C_{\bar{p}})$.

Лема 2. Якщо норма $N_G(C_{\bar{p}})$ неперіодичної групи G не містить елементів нескінченного порядку, то вона абелева.

Доведення. Нехай норма $N_G(C_{\bar{p}})$ періодична. Тоді для довільного елемента $x \in G$ нескінченного порядку $\langle x \rangle \cap N_G(C_{\bar{p}}) = E$. Оскільки у групі $G_1 = \langle x \rangle N_G(C_{\bar{p}})$ підгрупи $\langle x \rangle$ та $N_G(C_{\bar{p}})$ є інваріантними, то $G_1 = \langle x \rangle \times N_G(C_{\bar{p}})$ і $x \in Z(G_1)$. За лемою 1 норма $N_{G_1}(C_{\bar{p}})$ групи G_1 абелева, отже й норма $N_G(C_{\bar{p}}) \subseteq N_{G_1}(C_{\bar{p}})$ також буде абелевою. Лему доведено.

Наслідок 3. Якщо G - мішана неперіодична група, то її норма $N_G(C_{\bar{p}})$ циклічних підгруп простих порядків є або абелевою (періодичною чи неперіодичною), або неперіодичною неабелевою групою.

Лема 3. Якщо центр $Z(G)$ неперіодичної групи G містить елементи складеного порядку, то її норма $N_G(C_{\bar{p}})$ абелева.

Доведення. Враховуючи лему 2, достатньо розглянути випадок, коли норма $N_G(C_{\bar{p}})$ неперіодична.

Припустимо, що підгрупа $N_G(C_{\bar{p}})$ неабелева. Тоді $N_G(C_{\bar{p}})$ - неперіодична майже дедекіндова група (див. твердження 1). Оскільки центр такої групи не містить елементів складеного порядку, припущення невірне і норма $N_G(C_{\bar{p}})$ абелева. Лему доведено.

Наслідок 4. Якщо в неперіодичній групі G існує така циклічна підгрупа $\langle x \rangle$ нескінченного чи складеного порядку, що $\langle x \rangle \cap N_G(C_{\bar{p}}) = E$, то норма $N_G(C_{\bar{p}})$ абелева.

Доведення. Нехай підгрупа $\langle x \rangle$ задовольняє умови наслідку. Тоді підгрупи $\langle x \rangle$ та $N_G(C_{\bar{p}})$ є інваріантними в групі $G_1 = \langle x \rangle N_G(C_{\bar{p}}) = \langle x \rangle \times N_G(C_{\bar{p}})$ і $x \in Z(G_1)$. За лемами 1 та 3 норма $N_{G_1}(C_{\bar{p}})$ групи G_1 абелева, тому абелевою буде й норма $N_G(C_{\bar{p}})$ групи G .

Наслідок 5. У неперіодичній групі G з неабелевою нормою $N_G(C_{\bar{p}})$, довільна циклічна підгрупа $\langle x \rangle$ нескінченного чи складеного порядку має неединичний перетин з нормою $N_G(C_{\bar{p}})$.

Далі будемо розглядати лише мішані неперіодичні групи, в яких норма $N_G(C_{\bar{p}})$ неабелева, тобто є неперіодичною майже дедекіндовою групою. За твердженням 1 $N_G(C_{\bar{p}}) = C\lambda\langle b \rangle$, де C - неперіодична абелева група, $|b| = 2$, $b^{-1}cb = c^{-1}$ для будь-якого елемента $c \in C$.

Позначимо A - підгрупу, породжену всіма елементами нескінченного порядку групи G .

Лема 4. Якщо неперіодична група G має неабелеву норму $N_G(C_{\bar{p}})$, то підгрупа A , породжена всіма елементами нескінченного порядку групи G , абелева і містить усі елементи складеного порядку даної групи.

Доведення. Доведемо спочатку, що $C \subseteq Z(A)$. Візьмемо довільні елементи $c \in C$ та $a \in A$ такі, що $[c, a] \neq 1$. Без порушень загальності можна вважати $|a| = |c| = \infty$. Оскільки $\langle a \rangle \triangleleft G_1 = \langle a \rangle N_G(C_{\bar{p}})$, то $c^{-1}ac = a^{-1}$, звідки $\langle a \rangle \cap \langle c \rangle = E$. Отже, $[c^2, a] = 1$, $|c^2a| = \infty$ і $\langle c^2a \rangle$ є c -інваріантною підгрупою. Але тоді $c^{-1}(c^2a)c = c^{-2}a^{-1} = c^2a^{-1}$ і $c^4 = 1$, всупереч вибору елемента c . Отже, $C \subseteq Z(A)$.

Покажемо, що підгрупа A містить також всі елементи складеного порядку групи G . Нехай $y \in G$ - довільний елемент складеного порядку. Тоді $\langle y \rangle \triangleleft G_1 = \langle y \rangle N_G(C_{\bar{p}})$ і $[G_1 : C_{G_1}(y)] < \infty$. Отже, знайдеться елемент $c \in C$, $|c| = \infty$ такий, що $[c, y] = 1$. Тоді $|cy| = \infty$, $cy \in A$ і $y \in A$, що й треба було довести.

З'ясуємо тепер, як діє елемент b на елементи підгрупи A . Для будь-якого елемента $a \in A$, $|a| = \infty$ маємо $\langle a \rangle \triangleleft G_1 = \langle a \rangle N_G(C_{\bar{p}})$. Тому якщо $[a, b] = 1$, то $|ba| = \infty$, звідки $ba \in A$ і за доведеним $[c, ab] = 1$ для довільного елемента $c \in C$, $|c| = \infty$, що неможливо. Отже, $b^{-1}ab = a^{-1}$, де $a \in A$ - довільний елемент нескінченного порядку.

Нехай тепер a - елемент скінченного порядку з A . Тоді $|ca| = \infty$, де $c \in C$, $|c| = \infty$ і $b^{-1}(ca)b = (ca)^{-1} = c^{-1}a^{-1} = c^{-1}b^{-1}ab$, тобто і в цьому випадку $b^{-1}ab = a^{-1}$.

Позначимо x та y - довільні елементи групи A такі, що $[x, y] \neq 1$. Тоді $b^{-1}(xy)b = y^{-1}x^{-1} = b^{-1}xb^{-1}yb = x^{-1}y^{-1}$, звідки $[x, y] = 1$, всупереч їх вибору. Таким чином, підгрупа A абелева.

Теорема 2. Неперіодична група G має неабелеву норму $N_G(C_{\bar{p}})$ циклічних підгруп простих порядків тоді і тільки тоді, коли всі елементи нескінченного порядку групи породжують інваріантну абелеву підгрупу A , яка містить усі елементи простих порядків групи G , і існує елемент b порядку 2 такий, що $b^{-1}ab = a^{-1}$ для довільного елемента $a \in A$. При цьому $N_G(C_{\bar{p}}) = A\lambda\langle b \rangle$.

Доведення. Достатність умов теореми очевидна. Їх необхідність випливає з доведення леми 4.

Наслідок 6. Якщо норма $N_G(C_{\bar{p}})$ неперіодичної групи G неабелева, то факторгрупа $G/N_G(C_{\bar{p}})$ періодична і не містить елементів непростих порядків.

Наслідок 7. Якщо в неперіодичній групі G норма $N_G(C_{\bar{p}})$ неабелева і існує нескінченна циклічна підгрупа $\langle x \rangle$, інваріантна в G , то $N_G(C_{\bar{p}}) = G$.

Доведення. За умовою $N_G(C_{\bar{p}}) = A\lambda\langle b \rangle$, де A - неперіодична абелева група, $|b| = 2$ і $b^{-1}ab = a^{-1}$ для довільного елемента $a \in A$ і $\langle x \rangle \triangleleft G$, $|x| = \infty$. Тоді за теоремою 2, $x \in A$, $b^{-1}xb = x^{-1}$, $[G : C_G(\langle x \rangle)] = 2$ і $G = C_G(\langle x \rangle)\lambda\langle b \rangle$.

Нехай y - довільний елемент непростого порядку з $C_G(\langle x \rangle)$. Тоді за лемою 4 $y \in A$. Якщо ж $y \in C_G(\langle x \rangle)$, $|y| = p$, де p - просте число, то враховуючи, що $[x, y] = 1$, одержимо $|xy| = \infty$. Отже, $xy \in A$ і $y \in A$. Таким чином, $C_G(\langle x \rangle) = A$ і $N_G(C_{\bar{p}}) = G$, що й треба було довести.

Теорема 3. Будь-яка неперіодична група G , що має неабелеву норму $N_G(C_{\bar{p}})$ циклічних підгруп непростих порядків, є майже дедекіндовою групою і збігається з нормою $N_G(C_{\bar{p}})$.

Доведення. Нехай норма $N_G(C_{\bar{p}})$ циклічних підгруп непростих порядків неперіодичної групи G неабелева. Тоді $N_G(C_{\bar{p}}) = A\lambda\langle b \rangle$, причому за теоремою 2 підгрупа A містить усі елементи нескінченного та складеного порядку групи G , $|b| = 2$ і $b^{-1}ab = a^{-1}$ для будь-якого елемента $a \in A$.

Припустимо, що $N_G(C_{\bar{p}}) \neq G$ і x - довільний елемент групи G , що не належить нормі $N_G(C_{\bar{p}})$. Тоді $|x| = p$, де p - деяке просте число.

Нехай $p \neq 2$. У фактор-групі $\bar{G} = G/A$, $|\bar{b}| = 2$, $\bar{b} \in Z(\bar{G})$ і тому елемент $\bar{x}\bar{b}$ матиме порядок, рівний $2p$. З цього випливає, що xb також є елементом непростого порядку. За теоремою 2 $xb \in N_G(C_{\bar{p}})$, звідки $x \in N_G(C_{\bar{p}})$, що суперечить його вибору.

Нехай тепер $p = 2$, тобто $|x| = 2$. Тоді $|xb| = 2$ і $[x, b] = 1$. За лемою 4 для довільного елемента $a \in A$, $|a| = \infty$, $[x, a] \neq 1$. Тому, враховуючи умови $A \triangleleft G$ та $[A, \langle x \rangle] \subseteq A$, покладемо $x^{-1}ax = ac$, $c \in A$. Оскільки $|x| = 2$, то $[x^2, a] = 1$, $a = x^{-2}ax^2 = acx^{-1}cx$ і $x^{-1}cx = c^{-1}$. Якщо $|c| > 2$, то $[xb, c] = 1$, $|xbc| > 2$ і за лемою 4 $xbc \in A$, звідки $x \in N_G(C_{\bar{p}})$, що неможливо. Отже, $|c| = 2$. Але тоді $[a^2, x] = 1$, $|a^2x| = \infty$ і знову $a^2x \in A$, $x \in A$. Отже, припущення невірне, $G = N_G(C_{\bar{p}})$ і теорему доведено.

Наслідок 8. Якщо норма $N_G(C_{\bar{p}})$ циклічних підгруп непростих порядків неперіодичної групи G неабелева, то вона збігається з нормою $N_G(C_{\infty})$ нескінченних циклічних підгруп цієї групи.

Література

- [1] Baer R. Der Kern, eine Charakteristische Untergruppe // Comp. Math. - 1934. -1.- S. 254 - 283.
- [2] Kappe W. Die A-Norm einer Gruppe//Ill. J. Math. - 1961. - 5, №2. - S. 187 -197.
- [3] Wielandt H. Uber der Normalisator der Subnormalen Untergruppen // Mat. Z. - 1958. - 69, №5. - S. 463-465.
- [4] Лиман Ф.Н. О бесконечных группах, нециклическая норма которых имеет конечный индекс // Укр. мат. журн. - 1997.- 49, №5. - С. 678 - 684.

- [5] Лукашова Т.Д. Локально скінченні p -групи ($p \neq 2$) з неабелевою нормою нециклічних підгруп // Вісник Київського університету, серія фіз-мат. науки. -2001.- №1. - С. 43-53.
- [6] Лукашова Т.Д. Про нециклічну норму нескінченних локально скінченних груп // Укр. мат. журн. - 2002. - 54, №3. - С.342-348.
- [7] Лукашова Т.Д. Конечные 2-группы с недедекиндовой нормой нециклических подгрупп // Известия Гомельского гос-го ун-та им. Ф. Скорины. Вопросы алгебры. - 2001. -№3(6). - С. 139-150.
- [8] Лиман Ф.М., Лукашова Т.Д. Про норму нескінченних абелевих підгруп неперіодичних груп // Матеріали III Міжнар. алгебр. конф. в Україні, Суми, 2-8 липня 2001 р. - Суми: Сумський держав. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка. - 2001.- С.205-207.
- [9] Лиман Ф.Н., Лукашова Т.Д. О норме бесконечных циклических подгрупп неперіодических групп // Вестник ВГУ имени П.М.Машерова. - Витебск. - 2006. - №4. - С. 108-111.
- [10] Лиман Ф.М., Лукашова Т.Д. Про нескінченні групи з заданими властивостями норми нескінченних підгруп // Укр. мат. журн. - 2001. - 53, №5. - С. 625-630.
- [11] Лукашова Т.Д. Про норму абелевих нециклічних підгруп нескінченних локально скінченних p -груп // Вісник Київського університету, серія "Фіз.-мат. науки". - 2004. - №3. - С. 35-39.
- [12] Лиман Ф.М., Лукашова Т.Д. Про нескінченні 2-групи з недедекіндовою нормою абелевих нециклічних підгруп // Вісник Київського університету, серія "Фіз.-мат. науки". - 2005. - №1. - С.56-64.
- [13] Лелеченко Т.Г., Лиман Ф.Н. Группы с инвариантными максимальными абелевыми подгруппами ранга 1 непростых порядков // Подгрупповая характеристика групп. - К.: Институт математики. - 1982. - С.85-92.